

Lineární diferenciální rovnice prvního řádu

Vyšší matematika

LDF MENDELU

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Podpořeno projektem Průřezová inovace studijních programů Lesnické a dřevařské fakulty MENDELU v Brně (LDF) s ohledem na disciplíny společného základu <http://akademie.ldf.mendelu.cz/cz> (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0021) za přispění finančních prostředků EU a státního rozpočtu České republiky.

Lineární diferenciální rovnice prvního řádu (LDR)

Definice (LDR prvního řádu)

Nechť a a b jsou funkce spojité na otevřeném intervalu I . Diferenciální rovnice

$$(L) \quad y' + a(x)y = b(x)$$

se nazývá **lineární diferenciální rovnice prvního řádu**.

- Je-li $b(x) \equiv 0$, pak se rovnice (L) nazývá **homogenní**, v opačném případě se nazývá **nehomogenní**.
- Je-li (L) nehomogenní rovnice, pak se rovnice

$$y' + a(x)y = 0,$$

která vznikne z rovnice (L) nahrazením pravé strany $b(x)$ nulovou funkcí, nazývá **homogenní rovnice příslušná nehomogenní rovnici (L)**.

Věta (Jednoznačnost řešení počáteční úlohy)

Nechť a, b jsou spojité na otevřeném intervalu I , $x_0 \in I, y_0 \in \mathbb{R}$. Pak každá počáteční úloha

$$y' + a(x)y = b(x), \quad y(x_0) = y_0$$

má jediné řešení definované na celém I .

Poznámka (Vlastnosti homogenní rovnice)

- 1 Homogenní rovnice $y' + a(x)y = 0$ má vždy tzv. **triviální řešení** $y = 0$. (Lze ověřit dosazením do rovnice.)
- 2 Linearita = aditivita + homogenita
  - Aditivita: Jsou-li y_1 a y_2 dvě řešení homogenní rovnice, pak jejich součet $y_1 + y_2$ je také řešením této homogenní rovnice.
  - Homogenita: Je-li y řešení homogenní rovnice, pak také konstatní násobek cy , kde $c \in \mathbb{R}$, je řešením této rovnice.

Obecně: Jsou-li y_1 a y_2 dvě řešení homogenní rovnice, pak jejich lineární kombinace $c_1y_1 + c_2y_2$, kde $c_1 \in \mathbb{R}, c_2 \in \mathbb{R}$ je také řešením této homogenní rovnice.

Obecné řešení nehomogenní LDR

Věta (Obecné řešení nehomogenní LDR)

Obecné řešení nehomogenní lineární rovnice (L) lze vyjádřit ve tvaru

$$y(x, c) = y_h(x, c) + y_p(x),$$

kde $y_h(x, c)$ je obecné řešení příslušné homogenní rovnice a $y_p(x)$ je libovolné partikulární řešení rovnice (L).

Poznámka

K nalezení obecného řešení lineární rovnice (L) je tedy potřeba nalézt

- (a) obecné řešení příslušné homogenní rovnice
  - (b) jedno libovolné partikulární řešení rovnice (L)
- a obě sečíst.

(a) Obecné řešení homogenní LDR

Homogenní lineární diferenciální rovnice

$$y' + a(x)y = 0$$

je rovnice se separovanými proměnnými, neboť ji lze psát ve tvaru

$$y' = -a(x)y.$$

Řešením této rovnice dostaneme obecné řešení

$$y(x, c) = ce^{-\int a(x) dx}, \quad c \in \mathbb{R}.$$

Tvar tohoto řešení si můžeme snadno zapamatovat, neboť z rovnice vidíme, že řešením homogenní rovnice je složená exponenciální funkce, taková, že derivace exponentu (vnitřní složky) je funkce $-a(x)$.

Příklad (Homogenní rovnice 1)

Najděte obecné řešení následujících rovnic:

1 $y' = y$

Příklad (Homogenní rovnice 1)

Najděte obecné řešení následujících rovnic:

1 $y' = y$

Funkce, která je rovna své derivaci, je funkce e^x . Totéž platí pro každý její konstantní násobek. Obecné řešení je tedy

$$y = ce^x, c \in \mathbb{R}.$$

Příklad (Homogenní rovnice 1)

Najděte obecné řešení následujících rovnic:

1 $y' = y$

Funkce, která je rovna své derivaci, je funkce e^x . Totéž platí pro každý její konstantní násobek. Obecné řešení je tedy

$$y = ce^x, c \in \mathbb{R}.$$

2 $y' + y = 0$

Příklad (Homogenní rovnice 1)

Najděte obecné řešení následujících rovnic:

1 $y' = y$

Funkce, která je rovna své derivaci, je funkce e^x . Totéž platí pro každý její konstantní násobek. Obecné řešení je tedy

$$y = ce^x, c \in \mathbb{R}.$$

2 $y' + y = 0$

Pokud rovnici přepíšeme do tvaru $y' = -y$, vidíme, že rovnici splňuje funkce, jejíž derivace je rovna hledané funkci vynásobené číslem -1 . Tuto vlastnost má funkce e^{-x} a také každý její konstantní násobek. Obecné řešení je tedy

$$y = ce^{-x}, c \in \mathbb{R}.$$

Příklad (Homogenní rovnice 2)

Najděte obecné řešení rovnice

$$y' - 2xy = 0.$$

Příklad (Homogenní rovnice 2)

Najděte obecné řešení rovnice

$$y' - 2xy = 0.$$

Pokud rovnici přepíšeme do tvaru $y' = 2xy$, vidíme, že hledáme funkci, jejíž derivace je rovna hledané funkci vynásobené funkcí $2x$. Řešením je složená exponenciální funkce, kde exponent je funkce, jejíž derivace je funkce $2x$. Je to tedy funkce e^{x^2} a také každý její konstantní násobek. Obecné řešení je tedy

$$y = ce^{x^2}, c \in \mathbb{R}.$$

(b) Nalezení partikulárního řešení nehomogenní LDR – metoda variace konstanty

Je-li $y_h(x, c) = ce^{-\int a(x) dx}$ obecné řešení příslušné homogenní rovnice, pak partikulární řešení nehomogenní rovnice

$$(L) \quad y' + a(x)y = b(x)$$

hledáme ve tvaru

$$y_p(x) = K(x)e^{-\int a(x) dx}.$$

(Konstantu c ve vzorci pro řešení homogenní rovnice nahradíme funkcí $K(x)$ – odtud název metoda variace konstanty.)

Neznámou funkci $K(x)$ najdeme následovně:

- Má-li být funkce $y_p(x)$ řešením rovnice (L), musí rovnici (L) splňovat. Najdeme tedy derivaci $y_p'(x)$ a společně s $y_p(x)$ dosadíme do rovnice (L).
- Členy obsahující $K(x)$ se po dosazení v rovnici vyruší, obdržíme tedy rovnici s neznámou funkcí $K'(x)$. Tuto funkci z rovnice vyjádříme, zintegrujeme a dostaneme tak hledanou funkci $K(x)$.

Vzorec pro obecné řešení nehomogenní LDR

Aplikací výše popsané metody na obecnou rovnici dostáváme vzorec pro obecné řešení nehomogenní LDR:

$$y(x, c) = e^{-\int a(x) dx} \left(\int b(x) e^{\int a(x) dx} dx + c \right).$$

Tento vzorec lze též odvodit následujícím způsobem (který zároveň dává návod pro alternativní metodu řešení nehomogenní LDR):

Rovnici (L) vynásobíme tzv. integračním faktorem $e^{\int a(x) dx}$:

$$y' e^{\int a(x) dx} + a(x) e^{\int a(x) dx} y = b(x) e^{\int a(x) dx}.$$

Levou stranu vyjádříme jako derivaci součinu

$$\left(y e^{\int a(x) dx} \right)' = b(x) e^{\int a(x) dx}.$$

Integrací obdržíme

$$y e^{\int a(x) dx} = \int b(x) e^{\int a(x) dx} dx + c,$$

odkud vyjádříme y a dostaneme tak výše uvedený vzorec.

Příklad (Variace konstanty)

Metodou variace konstanty najděte obecné řešení rovnice $y' - \frac{2}{x}y = 2x^3$.

Příklad (Variace konstanty)

Metodou variace konstanty najděte obecné řešení rovnice $y' - \frac{2}{x}y = 2x^3$.

- Obecné řešení homogenní rovnice $y' - \frac{2}{x}y = 0$:

$$\int \frac{2}{x} dx = 2 \ln |x| \Rightarrow y_h = ce^{2 \ln |x|} = ce^{\ln x^2} = cx^2 \Rightarrow \boxed{y_h = cx^2, c \in \mathbb{R}}$$

- Partikulární řešení nehomogenní rovnice – variace konstanty:

Řešení hledáme ve tvaru $y_p = K(x)x^2$. Potřebujeme najít funkci $K(x)$.

Zderivujeme: $y_p = K'(x)x^2 + K(x) \cdot 2x$

Dosadíme do rovnice:

$$K'(x)x^2 + K(x) \cdot 2x - \frac{2}{x}K(x)x^2 = 2x^3$$

Členy obsahující $K(x)$ se odečtou:

$$K'(x)x^2 = 2x^3 \Rightarrow K'(x) = 2x \Rightarrow K(x) = x^2$$

$$\Rightarrow \boxed{y_p = x^4}$$

Obecné řešení nehomogenní rovnice je součet $y_h + y_p$, tedy $\boxed{y = cx^2 + x^4, c \in \mathbb{R}}$

Příklad (Integrační faktor)

Pomocí integračního faktoru najděte obecné řešení rovnice $y' - \frac{2}{x}y = 2x^3$.

Příklad (Integrační faktor)

Pomocí integračního faktoru najděte obecné řešení rovnice $y' - \frac{2}{x}y = 2x^3$.

Integrační faktor je

$$e^{-\int \frac{2}{x} dx} = e^{-2 \ln |x|} = e^{\ln \frac{1}{x^2}} = \frac{1}{x^2}.$$

Rovnici vynásobíme integračním faktorem a upravíme:

$$\begin{aligned} y' \frac{1}{x^2} - \frac{2}{x} y \frac{1}{x^2} &= 2x^3 \frac{1}{x^2} \\ y' \frac{1}{x^2} - \frac{2}{x^3} y &= 2x \end{aligned}$$

Levou stranu napíšeme jako derivaci součinu:

$$\left(y \frac{1}{x^2} \right)' = 2x$$

Zintegrujeme a vyjádříme y :

$$y \frac{1}{x^2} = x^2 + c \Rightarrow \boxed{y = x^2(x^2 + c), c \in \mathbb{R}}$$